
Бурное развитие науки и техники оставили в повседневности место для суеверий и примет, сохранившихся со времен Средневековья. Именно эти неотъемлемые элементы средневекового мировоззрения нашли свое воплощение в готике.

Ключевые слова: готика, средневековья, Возрождения, искусство, религия, ментальность, церковь, рыцарство, философия.

Yastreb O. O.

Historical analysis of the Gothic outlook on the front of the French and Italian Gothic (XII – XIII).

The connection between the Gothic cathedral and the notions of peace and God is explored. The perception of Gothic art has never been homogeneous. Changing the attitude towards him reflected the development of social, aesthetic and philosophical thought of various epochs. The attitude to this style caused abrupt changes, and this, most likely, indicates that Gothic had deep roots in European culture.

The rapid development of science and technology left in the daily routine a place for superstition and acceptance preserved from the times of the Middle Ages. It is these inseparable elements of the medieval world outlook that has found its embodiment in the Gothic.

Key words: Gothic, Middle Ages, The Renaissance, art, religion, mentality, church, chivalry, philosophy.

УДК 94:930:141.133

Л.М. МАЦУР

ПРОСВІТНИЦЬКИЙ АБСОЛЮТИЗМ В АВСТРІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ. У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Австрійський освічений абсолютизм в порівнянні з режимами в інших німецьких державах другої половини XVIII ст. володів низкою унікальних рис. Проте, незважаючи на актуальність та важливість даної проблеми, вона не була достатньо мірою досліджена та проаналізована. На сьогодні існують лише публікації, що висвітлюють окремі аспекти питання. Особливої актуальності набуває розгляд теорії та політики освіченого абсолютизму у сучасному науковому дискурсі та врахування поглядів науковців сучасності.

Ключові слова: просвітництво, освічений абсолютизм, історіографія.

З середніх десятиліть XVIII ст. в Західній Європі настає епоха так званого «освіченого абсолютизму». Реформи періоду Освіченого абсолютизму проводилися під гаслами нових політичних ідей і в дусі нової правової філософії, що перекликалася з ідеями і філософією Просвітництва. Це явище ідеологічної модернізації та соціально-правових реформ, в результаті яких склався оновлений політичний і правовий устрій монархії, отримало найменування «освіченого абсолютизму» [11].

Дослідники І. Іванов та В. Олейников зазначають, що «освічений абсолютизм» – поняття достатньо відносне. Він являє собою певну адаптацію інтересів абсолютної монархії до прогресивних ідей Просвітництва, але лише настільки, наскільки ідеали тих чи інших просвітителів співпадатимуть з прагматичними цілями самодержавного правління. Як писав про «освічених монархів» відомий російський дослідник історії Австрії Павло Павлович Митрофанов, «... Raison d'état (державні інтереси – франц.) повністю керувало їх політичними діями... Вони брали на практиці від філософії те, що співпадало з реальними державними потребами... Такі вимоги як віротерпимість, скасування кріпосного права, зрівняння всіх перед законом і оподаткуванням, про що писали в своїх книгах просвітники, з часом стали азбучною істиною для державних діячів. ... здійснили їх на практиці представники абсолютної монархії. В цьому сенсі деспоти другої половини XVIII ст. воістину були освіченими» [7, с. 46].

Дослідник Кареев Н. вважав освічений абсолютизм, по суті, одним з моментів державного будівництва абсолютної монархії взагалі, у якому більш відсталі країни намагалися наздогнати, наприклад, Францію з її більш виробленою централізацією, як у цьому можна переконатися з розгляду багатьох заходів Фрідріха II або Йосифа II.

Проводячи свої адміністративні, судові і фінансові реформи, освічені деспоти думали лише про права і про інтереси держави, про підпорядкування центральній владі обласного управління, про організацію суду на державному початку, про можливе краще наповнення державної скарбниці і т. д., і якщо вони вступалися, наприклад, за селян і захищали їх від поміщицької експлуатації, то і тут на першому плані стояли не міркування гуманності або справедливості, а інтереси казни: як-ніж, селяни були головними платниками податків, і в інтересах держави було подбати про те, щоб не все ж у селян відбиралося поміщиками у свою користь, щоб і на частку скарбниці що-небудь все-таки залишалось, так зазначав – Кареев Н.

Дослідник також вказує на те що різниця в політиці освіченого абсолютизму Йосипа II і інших правителів доби від абсолютизму всіх Габсбургів і більшості Бурбонів можна прослідкувати в ставленні до католицизму і до станових привілеїв дворянства. Адже зламавши політичну силу духовенства і дворянства, абсолютна монархія взяла на себе завдання охорони їх культурного і соціального переважання в національному житті. Освічений абсолютизм був розривом з такою політикою, бо держава хотіла тепер саме користуватися багато чим, що діставалося на долю церкви і аристократії. Крім того, в тих країнах, де католицька реакція з особливою силою затвердила культурне і соціальне переважання кліру, останній робився небезпечним державній владі і в політичному відношенні своїми матеріальними засобами, своїм впливом на народ [10, с. 441, 443].

Представники абсолютної верховної влади в державі, перебували під більшим чи меншим впливом просвітницьких ідей свого часу і діяли в певній мірі в згоді з цими ідеями Просвітництва і прославилися знову-таки більшою чи меншою реформаторською діяльністю в прогресивному напрямку.

Більшість російських та зарубіжних дослідників, які займались конкретно-історичними дослідженнями освіченого абсолютизму, пропонували дивитися на цю політику «не як загальне поняття, яке можна докладати всюди, де тільки зустрічаються його ознаки», а як на певну, досить точно датовану епоху в історії Європи, подібну Ренесансу, Реформації, Контрреформації. З цього виходять автори узагальнюючих праць з історії політики освіченого абсолютизму (Блюш Ф., Мейер Д.). Їх позицію поділяють і науковці, які вивчали історію окремих країн і регіонів (Митрофанов П., Воцелка К., Федосов І.) [1, с. 33].

На думку Баран А. В., популярний у тогочасній Європі освічений абсолютизм, що спирався на ідеї Просвітництва, проголошував своєю метою створення, шляхом реформ імператора, якнайкращих умов для добробуту громадян. Забезпечити ці умови мала абсолютистська централізована й модернізована держава. На зміну середньовічному розмаїттю в управлінні провінціями мали прийти побудовані за єдиним зразком державні структури [2, с. 36].

Державна політика монархів доби абсолютизму («монархічні революції») розглядалися німецьким істориком Шлоссером, як важливіша рушійна сила історичного процесу. У спрямованій зверху політиці реформ, історик вбачав один із шляхів подолання розпаду, що охопила в XVIII ст. моральне і політичне життя європейських країн [16, с. 181].

Професор Петербурзького університету Ст. Ст. Бауер (1833 – 1884) висвітлював політику освіченого абсолютизму в курсі «Історія Західної Європи у XVIII столітті (дореволюційна епоха)» [16]. Автор прагнув показати історичну обумовленість і прогресивність реформ освіченого абсолютизму, високо оцінював роль французької просвітницької літератури у їх підготовці. Саме політика Марії-Терезії та Йосифа II, як вважав учений, не в силах подолати традиції минулого, що, у кінцевому підсумку, визначило нездатність Австрії виступити в ролі об'єднувача німецьких держав.

Політика освіченого абсолютизму передувала становленню національних держав та їх закріпленню на геополітичній арені. Прихильність та дотримання принципів концепції освіченого абсолютизму передбачала проведення кардинальних для того часу реформ, які можна чітко простежити на прикладі Австрійської імперії. Яскравими представниками цієї епохи є Марія Терезія і її син Йосип II могли цілком присвятити себе реформам, сенсом і метою яких було створення держави освіченого абсолютизму.

Період освіченого абсолютизму в Австрійській імперії розпочався за часів правління імператриці Марії Терезії (1740 – 1780). З її ім'ям пов'язаний початок «буржуазної» епохи династії Габсбургів. «Ця імператриця була великим реформатором, якщо хочете: революціонеркою, революціонеркою з делікатною душею, з жіночним шармом, цілком певним почуттям грані можливостей та майстерним талантом обирати й спілкуватися зі своїми підданими», пише про неї австрійський дослідник Адам Вандружка. Не зважаючи на те, що більшу частину тих часів Австрія перебувала в стані війни, саме тоді імператрицею було проведено велику кількість кардинальних реформ, що збереглися в майбутньому. А. Вандружка зазначає, що якою б сферою життя не займалися дослідники Нової історії Австрії: історією управління, фінансовою та економічною політикою, шкільною освітою, військовою справою, правосуддям або охороною здоров'я – завжди приходять до висновку, що вирішення реформи та чітке орієнтування просліджуються за часів правління Великої імператриці. Саме при Марії Терезії почалися нові часи австрійського католицизму, «Католицьке Просвітництво» та «йосифінізм» змінили католицьке Бароко. Марія Терезія ще перебувала під сильним впливом барочного католицизму, читання її сином Йосипом творів просвітителів здавалося їй підозрілим, якщо не гріховним, і в своїх листах вона весь час застерігала його від знайомства з такими небезпечними ідеями [7, с. 47-48].

Український науковець П. Едер, пише у своїй статті про те, що реформаторська політика Марії-Терезії дещо обмежила всевладдя поміщиків на західноукраїнських землях, забезпечила умови для підвищення матеріального й освітнього рівня місцевого греко-католицького та православного духовенства й селянства. У містах, містечках і селах була створена мережа шкіл (однокласні – «парафіяльні» з навчанням рідною мовою, трикласні – «тривіальні», чотирикласні – «нормальні» з навчанням німецькою мовою). У 1774 р. для греко-католиків заснована духовна семінарія у Відні при церкві св. Варвари (так званий Барбареум), заборонено поміщикам вимагати від священників і дяків виконання панщини [6, с. 129].

На думку українського історика М. Шуп'яної в основі реформ церкви була ідея підпорядкування церкви діяльності Марії Терезії у цій сфері було: виведення окремих земель імперії з-під церковної юрисдикції та підпорядкування їх владі монарха, початок політики ліквідації привілейованого становища церкви шляхом обмеження її компетенції та юрисдикції, заборона без дозволу монарха створювати нові монастирі, обмеження розміру добровільних пожертвувань на користь монастирів, листування духовенства з Папою Римським велося лише через державну австрійську канцелярію.

В цілому церковні перетворення були пов'язані з тим значенням, яке грала в укладі монархії католицька церква, з метою послаблення впливу римської папської курії.

Шуп'яна М. вважає, що необхідно зазначити щодо Угорщини як однієї зі складових земель Австрійської імперії те, що вона стояла осторонь реформ Марії Терезії. Країна зберегла автономію й осібне управління, непідконтрольне чиновникам імперії. Імператриця мала на думці зруйнувати привілейоване становище окремих категорій осіб шляхом поступового втручання у справи управління державою, а саме: жодного разу воно не скликало Угорського сейму після завершення семирічної війни,

не утримувалось окремого Угорського двору. В економічному плані до Угорщини ставились як до Австрійської колонії [13, с. 127, 129].

Дослідник історії Австрії Воцелка К. вважав, що розбудова держави зовсім не означала його повного оновлення в дусі Просвітництва. Той, хто розглядає Марію Терезію як «освічену» правительку, досить швидко запідозрить, що багато чого в її політиці ніяк не відповідало просвітницьким ідеалам. Постійно згадуваний факт скасування Марією Терезією тортур відображає реальний стан справ, однак рідко хто згадує, що в її ранньому законодавстві, *Nemesis Theresiana* [13] від 1768 р., ще докладно викладалися чіткі правила застосування тортур і лише пізніше, під впливом радника Йозефа фон Зонненфельса і власного сина Йосифа II, Марія Терезія дійсно пішла на скасування катувань.

Також на думку дослідника, реформи Марії Терезії частково було відповіддю – втім, ще далеко не достатньою – на суперечності суспільства епохи бароко. Вже її ставлення до війни, яку вона називала «спустошенням наших земель і наших гаманців», зайвий раз недвозначно вказує, що хоча протягом більшої частини свого правління Марія Терезія вела війни, вона була стурбована внутрішнім станом підвладних їй областей і в численних приписах особисто піклувалася про великі і малі справи держави.

Втім, цілком у дусі Просвітництва правителька подбала про селян, для яких створила у вигляді окружних відомств інстанцію, котра захищала їх від свавілля світських і духовних землевласників, володіли судовою владою над кріпаками. Пом'якшення кріпосного права, скасованого, однак, лише її сином Йосипом, і обмеження селянських повинностей на користь землевласників також пішли селянам на користь.

Величезне значення для цієї войовничої доби мала військова реформа. Реорганізація військової справи в цілому була довірена фельдмаршалові графу Леопольду Йозефу Даун, а артилерії – князю Йозефу Венцелю Ліхтенштейну. Імператорська армія перетворилася в австрійську, причому величезну роль в цьому зіграв прусський зразок [3, с. 195-197].

Академік Є. В. Тарле зазначав, що Марія Терезія за своєю природою не була прихильницею рішучих дій там, де можна було, на її погляд, обійтися без них. Що вона одного разу визнала корисним та важливим, вона приводила до виконання негайно, як тільки з'являлася для того можливість, але в області думки їй бракувало сміливості. Тому велика кількість реформ Марії Терезії так і залишилися «половинними мірами». Так трапилось і з питанням про віротерпимість (імператриця не терпіла віросповідання, відмінні від католицького) і з селянським питанням (намагаючись полегшити долю селян, вона так і не дійшла до необхідності скасування кріпосного права). У 1777 р. було розпочато радикальну, в дусі Просвітництва, реформу всієї системи освіти, що заклала основи світської освіти в Угорщині, до складу якої входили й західноукраїнські землі. Найважливішим її елементом була ліквідація неписьменності. Проголошений законом принцип обов'язкового навчання дітей 6–10-річного віку не вдалося реалізувати, але прогрес, досягнутий за якихось 10 років, був гігантським [7, с. 47].

За твердженнями вченої О. М. Друганової концепція освіченого абсолютизму стала однією із головних рушійних сил розвитку благодійної діяльності у сфері освіти [4].

Шуп'яна М. спираючись на свої дослідження робить висновок про те, що реформи Марії Терезії в усіх сферах суспільного та державного життя мали на меті централізувати імперську владу та сприяли зміцненню абсолютної монархії, що, якщо проаналізувати тогочасну ситуацію, в австрійській імперії було необхідним для її

подальшого існування як могутньої та впливової на міжнародній арені держави [13, с. 132].

Саме такі реформи заклали підвалини подальшого розвитку імперії в руслі відмови від пережитків феодалізму та переходу до нових економічних та політичних відносин. Вони стали рушійною силою для подальшої реформаторської діяльності наступників імператриці Марії Терезії.

Спираючись на твердження науковців Іванова І.В, Олейникова В.В можна сказати, що, незважаючи на певну віддаленість Марії Терезії від ідей Просвітництва, саме за її правління розпочався період Освіченого абсолютизму на австрійських землях. У будь-якому випадку вона підготувала фундамент для розбудови споруди освіченого абсолютизму її наступником, сином Йосипом II [7].

Що стосується особи наступника Марії Терезії, британський професор Н. Дейвіс характеризує Йосипа II як нетерплячого радикала, «коронованого революціонера», переконаного антиклерикала та противника дворянських привілеїв. Його політика була одним з найбільш довершених варіантів освіченого деспотизму, що утверджував державну владу проти таких традиційних засад, як церква та дворянство [5, с. 667].

Винятковий внесок у вивчення австрійської моделі освіченого абсолютизму вніс П.П. Митрофанов (1873 – 1917), учень М.І. Карєєва, приват-доцент Петербурзького університета. Його монографії стали останніми великими дореволюційними публікаціями, присвяченими проблемам освіченого абсолютизму.

На думку П.П. Митрофанова, з метою блага всієї держави, Йосип II хотів об'єднання і злиття всіх інтересів. Якщо знаходилися незадоволені, то на це не варто було звертати увагу. Перед суспільним благом приватні інтереси нічого не значать, старі привілеї провінцій не можуть служити перепорою для благої волі монарха. На думку цього вченого, «не враховуючи мету, до якої прагнув Йосип II під час своєї діяльності, такий напрямок можна було назвати суто деспотичним» [7, с. 49].

Відомий австрійський історик Е. Цьольнер пише, що австрійська модель освіченого абсолютизму, відома в науці під назвою «йосифінізму», з'явилася ще до вступу Йосипа II на престол. Серед тодішніх європейських государів ніхто не засвоїв пануючі ідеї XVIII століття з таким завзяттям як цей монарх. М. Сбоев зазначає, що в листах Йосипа II постійно зустрічаються фрази про необхідність діяти виключно з вказівками розуму та з природним правом [15, с. 18].

При цьому П.П. Митрофанов зазначає, що «Благо держави було його метою, деспотизм – його незмінним прийомом».

К. Воцелка вважає, що Реформи Йосифа II продовжили перетворення Марії-Терезії, проте зміни стали радикальнішими і практичнішими. Своїми соціальними перетвореннями (відкриттям благодійних закладів, лікарень, притулків для глухонімих) і покращенням становища селян (скасування панщини і кріпосного права) він вніс значний внесок у модернізацію Габсбурзької монархії. Його стиль управління суттєво відрізнявся від стилю його попередників [3, с. 198].

Російський вчений Томсинов В.А у своїй праці вказує на те, що Йосиф II у протилежність своїй матері відзначався великою енергією у проведенні реформ.

Він задався метою перетворити землі, що входили до складу Австрійської монархії, в централізовану державу, керовану за допомогою чиновництва (бюрократії). Йосиф II розділив історичні землі австрійської корони на губернії, а останні на округи. Замість земських чинів були призначені керувати чиновники. Така система була доповнена реформою центральних установ, що складалася у злитті воєдино однорідних установ, окремих частин Австрії. В офіційних установах Йосиф II наказав вживати німецьку мову. Також зробив значні зміни у становищі селян [12].

Об'єктивно реформи Йосифа II посилювали роль держави, але для короля це не було самоціллю. Він вважав, що тільки з допомогою сильної держави може бути прокладений шлях до ідеалів Просвітництва. В першу чергу король прагнув звільнити церкву від папства і посилити роль держави у церковних справах. Все це чітко просліджується в подальшій його політиці. Ця політика призвела в підсумку до утвердження в Австрії йозефінізму.

На думку історика і спеціаліста по Новітній історії країн Центральної і Східної Європи Я. Шимова, навіть «освічений деспот» Йосиф II, найзавзятіший германізатор з усіх габсбурзьких монархів, розглядав німецьку мову як засіб зміцнення державної єдності, але не підпорядкування інших народів імперії німецькій меншині. Однак об'єктивно германізаторські зусилля корони суперечливі, адже почалося в кінці XVIII століття піднесення національної самосвідомості слов'янських, італійських, угорських «австрійців», а тому ці зусилля не тільки не увінчалися успіхом, але і призвели до загострення міжнаціональних суперечностей в імперії, в кінцевому ж підсумку — до її краху [14, с. 7].

Дослідник Томсинов В.А. вважає, що можливо він навіть мав на увазі знайти у вільному селянському стані опору для абсолютної влади в протигагу дворянству. Поруч послідовних актів Йосиф II скасував кріпосне право в землях австрійської монархії (1782) і в Угорщині (1785). Воно було замінено пом'якшеним відношенням залежності — селяни були зобов'язані відбувати повинності на користь поміщиків і підкорятися їх вотчинній юрисдикції, хоча і обмеженою. Селянам було надано право викупу у поміщиків земельних ділянок, які перебували в їх користуванні. Користування цими ділянками було укріплено за селянами [12].

XVIII ст. було для Угорщини століттям боротьби центральної влади з дворянством і його сепаративними прагненнями, і досвід селянської реформи, проведений Марією-Терезією та особливо Йосифом II, визначаються значною мірою бажанням віденського уряду підняти престиж і збільшити політичну могутність держави на шкоду значення магнатів і дворян. Це напрямок урядової думки був загальним більшою чи меншою мірою всій тогочасній Європі, принаймні тим країнам, де боротьба держави з дворянством не була ще так безповоротно і позитивно закінчена, як то мало місце, наприклад, у Франції. В Угорщині ця боротьба, особливо загострилася в царювання Йосифа II, повинна була вийти дуже напруженою і важкою для центральної влади: рідко де дворяни були так сильні і, за законом, за звичаєм, рідко де вони були так різко і рішуче відокремлені всякими правами та привілеями від інших категорій населення.

Ліберальний історик Шлоссер високо оцінював юридичні і селянські реформи. Його симпатії на боці реформатора, який ліквідував орден єзуїтів, що вилучають землі біля монастирів. Він повністю схвалює рішучі заходи Йосифа II, який заборонив діяльність жебруючих орденів, що «припинило моральний вплив дармоїдів, тримало народ в невігластві, лінощах і фанатизмі своїми процесіями» [17 с. 177].

У той же час освічені реформатори (особливо Йосиф II) засуджувалися Шлоссером за авторитарні методи проведення перетворень, погляд на народ, як на пасивну масу. Враховуючи досвід Франції кінця XVIII століття, Шлоссер приходив до висновку, що в повному обсязі реформи освіченого абсолютизму «не можна було здійснити без революції, виробленої при сприянні народу» [17].

Отже, Марія-Терезія, Йосиф II, зображувалися німецьким істориком як видатні державні діячі, які намагалися просунути свою країну по шляху прогресу, що обмежували привілеї дворянства і духівництва, і піклувалися про соціальні низи.

Для Шимова Я. питання, як і чому молодий Габсбург став «революціонером на троні», багато в чому залишається загадкою. Але, як би те ні було, до початку 60-х рр., коли йому виповнилося 20 років, система поглядів Йосифа на державу, права і

обов'язки монарха в основному склалася. Вона знайшла своє вираження уже в першій з декількох об'ємних записок-трактатів, поданих спадкоємцем Марії Терезії. Це твір, написаний по-французьки, називався *Reveries* («Мрії»), але містило зовсім не мрійливу програму подальших державних перетворень, які представлялися необхідними молодому ерцгерцогу. В основі його концепції лежали дві ідеї, вірність яким Йосиф зберіг до кінця своїх днів, — абсолютизм як передумова для проведення енергійних реформ у дусі Просвітництва і новий економічний порядок, завдяки якому могли фінансуватися необхідні державні витрати. Також він підтримує думку багатьох дослідників про те, що були значні розбіжності в політиці його матері та діях імператора Йосифа II, він вказує хоча б на два параметри у питаннях державних проблем, які були більш радикальним. По-перше, спадкоємець трону, на відміну від матері, був негативно налаштований по відношенню до аристократії, яку вважав паразитичним станом, чий консерватизм і прагнення будь-якими шляхами зберегти свої привілеї служать серйозною перешкодою на шляху перетворень. По-друге, роль самого государя, як її розумів Йосиф, зводилася, по суті справи, до положення хоч і наділеного необмеженою владою, але все ж чиновника — першого чиновника держави. Саме держава вважав молодий Габсбург вищою цінністю, служіння якої — доля і обов'язок монарха і всіх його підданих. У *Reveries* вперше прозвучала фраза, яку можна вважати політичним кредо Йосифа II: «Все належить державі ...» [14].

Як вказує Тарле Е.В., реформи в Австрії не належать ні до одного з двох чистих типів реформаторського руху XVIII ст., які тепер розрізняються в цьому русі: ні до того, який характеризується головним чином бажанням розширити і підсилити центральну владу, ні до того, який позначений прагненням застосувати на практиці нові економічні теорії. Реформа в Австрії відбувалася при взаємодії цих двох течій. Бачити міцну єдину центральну владу, яка утвердилася на уламках всякого роду обласних автономій, було дійсно мрією, метою і сенсом життя такої людини, як Йосиф II, але тут з особистими бажаннями імператора збігалися деякі риси вчення фізіократів, і тим з більшим жаром імператор схопився за нову доктрину, в якій знаходив теоретичне обґрунтування і виправдання своїх заповітних дум [19].

Дещо схожі погляди і в історика Ісламова в його праці про те що, одержимий ідеєю створення зразкової моделі державива освіченого абсолютизму, Йосиф II йшов напролом, не рахуючись з інтересами не тільки окремих осіб, але і станів і навіть цілих народів. Він щиро вважав, що діє у ім'я і на благо народу. Але настільки ж щиро він вважав, що може при цьому цілком обійтися без народу – за принципом «все для народу, але без його участі». Бажаючи добитися максимального однаковості і суворой централізації управління клаптиковою імперією, Йосиф звів німецьку мову в ранг єдиного офіційного (мови діловодства), звівштим самим всі інші мови народів імперії у розряд другорядних.

Незважаючи на все політика освіченого абсолютизму, що проводилась Йосифом Габсбургом, не могла вирішити нерозв'язну задачу – врятувати феодалізм, пристосувавши старі, вже віджили своє століття станово-феодальні економічні, соціальні та поліполітичні структури до потреб нової буржуазної епохи. Про це свідчило найбільше антифеодальне повстання кріпаків у Трансільванії (1784), в якому брали участь близько 20-30 тис. волохів і мадярів [8, с. 239].

Отже, у результаті узагальнення приходимо висновку, що впровадження концепції Освіченого абсолютизму передбачало проведення низки реформ у всіх сферах суспільного життя. Реформи двох представників австрійського абсолютизму – Марії Терезії та Йосифа II суттєво вплинули на ситуацію в країні та обумовили певні зміни. Проте проведення реформ відбувалося у складній ситуації. У другій половині XVIII століття в стилі управління запанував новий дух. Діяння правителів, здавалося, стали більш прогресивними і раціональними, ніж поколінням раніше. Одним з

найважливіших обґрунтувань для будь-яких нововведень тепер вважалася їх корисність для держави і населення. Однак чималу роль грали і міркування, більш властиві абсолютизму, ніж просвіті. Правителі намагалися спростити систему управління і провести його централізацію. У цьому сенсі епоха Марії Терезії та її синів жодним чином не була протилежністю абсолютизму, являючи собою, скоріше, його розвиток і апогей.

1. Антипов В. С. Проблема хронологических рамок политики просвещенного абсолютизма в отечественной историографии / В. С. Антипов // Вестник Псковского государственного университета. 2013. № 3. С. 30-37
2. Баран А. В. Діяльність депутатів-українців в австрійському парламенті (1897–1918 рр.): історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. В. Баран; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2013. 19 с.
3. Воцелка К. История Австрии. Культура, общество, политика / Карл Воцелка; пер. с нем. В. А. Брун-Цеховського, О. И. Величко, В. Н. Ковалева. М.: Весь Мир, 2007. 512 с
4. Друганова О. М. Філософські основи розвитку приватної добродійної діяльності в освіті України (кінець XVIII – початок XIX століття) / О. М. Друганова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. 2013. № 40 (2). С. 221-233.
5. Дейвіс Н. Європа: Історія: Пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2006. 1464 с.
6. Едер П. Реформи австрійського імператора Йосифа II в Австрійській імперії та їхнє поширення у Галичині (1780–1790 рр.) / П. Едер // Вісник Львівського університету. 2015. Вип. 61. С. 127-135
7. Іванов І. В. Особливості розвитку освіченого абсолютизму в австрійській імперії / І. В. Іванов, В. В. Олейников // Європейські перспективи. 2014. № 3. С. 45-50
8. Исламов Т. М. Империя Габсбургов. Становление и развитие. XVI – XIX вв. / Т. М. Исламов // Новая и новейшая история. 2000. № 3. С. 206-220.
9. Кріль М. М. Слов'янські народи Австрійської монархії: культурно-освітні та наукові зв'язки з українцями. 1772-1867: автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.02 / М. М. Кріль; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. П. Крип'якевича. Л., 2000. 36 с.
10. Кареев Н. Западноевропейская абсолютная монархия XVI – XVIII веков: общая характеристика бюрократического государства и сословного общества «старого порядка». М.: Гос. публ. ист. б-ка России, 2009. 463 с.
11. Омельченко О. Всеобщая история государства и права: в 2-х т. / О. Омельченко. Т. 2. М.: ТОН – Остожье, 2000. 496 с.
12. Томсинов В. А. Всеобщая история государства и права. Том 1. М.: ИКД Зерцало-М, 2011. 640 с.
13. Шуп'яна М. Реформування суспільного та державного життя в Австрійській імперії за часів правління імператриці Марії Терезії (1740–1780 рр.) / М. Шуп'яна // Вісник Львівського університету. 2013. Вип. 58. С. 126-134.
14. Шимов Я. Австро-Венгерская империя. М.: Изд-во Исток, 2003. 608 с.
15. Цьольнер Е. Історія Австрії / Еріх Цьольнер; пер. з нім. Роман Дубасевич, Христина Назаркевич, Анатолій Онишко, Наталія Іваничук. Львів: Літопис, 2001. 712 с.
16. Шлоссер Ф. Х. Всемирная история. Т. 6. СПб., 1872. 679 с.
17. Новая история стран Европы и Америки. Первый период / Под ред. Е. Ю. Юровской, И. М. Кривогуза. М., 1997. 415 с.
18. Антипов В. С. Дореволюционная отечественная историография политики просвещенного абсолютизма в зарубежных странах // В. С. Антипов. Вестник Псковского государственного университета, 2011. № 1. С. 35 – 44.
19. Тарле Е. В. Крестьяне в Венгрии до реформы Иосифа II // Тарле Е. В. Собрание сочинений в 12 т. Т. 1. М.: АН СССР, 1957. 772 с.

References

1. Antipov A. I. Problema khronologicheskikh ramok politiki prosveshchennogo absoliutizma v otechestvennoy istoriografii // Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo universiteta. 2013. № 3. S. 30 – 37.
2. Baran A. V. Diialnist deputativ-ukraintsiv v avstriiskomu parlamentі (1897-1918 rr.): Istoryko-pravove doslidzhennia: avtoref. dys. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01 / A. V. Baran; Natsionalnyi universitet «Lvivska politekhnika». Lviv, 2013. 19 s.
3. Votselka K. Istoriya Avstrii. Kultura, obshchestvo, politika / Karl Votselka; per. s nem. V. A. Brun-Tsekhovskogo, O. I. Velichko, V. N. Kovaleva. M.: Ves Mir, 2007. 512 s.

4. *Druhanova O. M.* Filosofskí osnovy rozvytku pryvatnoí dobrochynnoi díalnosti v osvítí Ukrainy (kinets' XVIII – pochatok XIX stolíttya) / O. M. Druhanova // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohíchnoho úniversitetu ímení H. S. Skovorody*. 2013. № 40 (2). S. 221-233.
5. *Deivis N.* Èvropa: Ístoríia: Per. z anhl. K.: Vydavnytstvo Solomíii Pavlychko «Osnovy», 2006. 1464 s.
6. *Eder P.* Reformy avstríiskoho ímperatora Yosyfa ÍÍ v Avstríiskii ímperíi i íikhne poshyrennia u Halychíní (1780-1790 rr.) / P. Eder // *Visnyk Lvívskoho úniversitetu*. 2015. Vyp. 61. S. 127-135.
7. *Ivanov I. V.* Osoblyvostí rozvytku osvícenoho absoliutizmu v avstríiskii ímperíi / Í. V. Ivanov, V. V. Oleinikov // *Yevropeiskí perspektyvy*. 2014. № 3. S. 45-50.
8. *Islamov T. M.* Imperiya Gabsburgov. Stanovleniye i razvitiye. XVI – XIX vv. / T. M. Islamov // *Novaya i noveyshaya istoriya*. 2000. № 3. S. 206-220.
9. *Kril M. M.* Slovianskí narody Avstríiskoí monarkhíi: kulturno-osvítní ta naukoví zviazky z ukrainsiamy. 1772-1867: avtoref. dys ... d-ra íst. nauk: 07.00.02 / M. M. Kril; NAN Ukraíny, Ín-t ukráinoznnav. im. I. P. Krypíakevycha. L., 2000. 36 s.
10. *Kareyev N.* Zapadnoyevropeyskaya absolyutnaya monarkhiya XVI – XVIII vekov: obshchaya kharakteristika byurokraticheskogo gosudarstva i soslovnogo obshchestva «starogo poryadka», 2009. 463 s.
11. *Omelchenko O.* Vseobshchaya istoriya gosudarstva i prava: v 2-kh t. / O. Omelchenko. T. 2. M.: TON – Ostozhye, 2000. 496 s.
12. *Tomsinov V. A.* Vseobshchaya istoriya gosudarstva i prava. Tom 1. M.: IKD Zertsalo-M, 2011. 640 s.
13. *Shup'iana M.* Reformuvannia suspílnoho ta derzhavnoho zhyttia v Avstríiskii ímperíi za chasiv pravlínna ímperatrytsí Marii Terezii (1740-1780 rr.) / M. Shup'iana // *Visnyk Lvívskoho úniversitetu*. 2013. Vyp. 58. S. 126-134.
14. *Shimov Ya.* Avstro-Vengerskaya imperiya. M.: Izd-vo Istok, 2003. 608 s.
15. *Ts'olner E.* Ístoríia Avstríi / Erikh Ts'olner; per. z ním. Roman Dubasevych, Khristina Nazarkevich, Anatolii Onishko, Nataliia Ivanychuk. Lvív: Litopys, 2001. 712 s.
16. *Shlosser F. Kh.* Vsemirnaya istoriya. T. 6. SPb., 1872. 679 s.
17. *Novaya istoriya stran Yevropy i Ameriki. Pervyyu period / Pod red. Ye.Yu. Yurovskoy, I.M. Krivoguz. M., 1997. 415 s.*
18. *Antipov V. S.* Dorevolyutsionnaya otechestvennaya istoriografiya politiki prosveshennogo-absolyutizma v zarubezhnykh stranakh // *Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo universiteta*. 2011. № 1. S. 35 – 44.
19. *Tarle Ye. V.* Krestyane v Vengrii do reformy Iosifa II // *Tarle Ye. V. Sobraniye sochineniy v 12 t. T. 1. M.: AN SSSR, 1957. 772 s.*

Мацур Л. М.

Просветительский абсолютизм в Австрийской империи второй половины XVIII ст. в современной научной историографии.

Австрийский образованный абсолютизм по сравнению с режимами в других немецких государствах второй половины XVIII ст. владел рядом уникальных черт. Однако, невзирая на актуальность и важность данной проблемы, она не была в достаточной степени исследована и проанализирована. На сегодня существуют лишь публикации, которые освещают отдельные аспекты вопроса. Особенную актуальность приобретает рассмотрение теории и политики образованного абсолютизма в современном научном дискурсе и учитывания взглядов ученых современности.

Ключевые слова: *Просветительство, образованный абсолютизм, историография.*

Matsur L. M.

Enlightened absolutism in the Austrian Empire of the second half of XVIII century in modern scientific historiography.

In comparison with regimes in other German states of the second half of XVIII century, the Austrian Enlightened Absolutism had a range of unique features. However, despite the actuality and importance of this issue, it was not sufficiently studied and analyzed. As of today there are only the publications covering definite aspects of the issue. Considering the theory and policy of Enlightened Absolutism in modern scientific discourse and taking into account the opinions of scientists of modern times are gaining special actuality.

Key words: *Enlightenment, Enlightened Absolutism, historiography.*